

# Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Kanon Ne Kadar ve Nasıl Olabilir?

Turgay KURULTAY\*

Kanon konusu, edebiyatta klasikleşen veya klasikleşeceği düşünülen köşe taşı metinleri ima ediyor öncelikle. Bu metinlerin, edebiyat dünyasının aktörlerinin geniş ölçüde ortaklaşabildiği referansları olması da bekleniyor. Çocuk ve gençlik edebiyatında (ÇGE) kanon konusu da ister istemez bu temelde bir değerlendirmeyi gerektiriyor. Ama öte yandan ÇGE hem varlık biçimi hem de kendi tarihsel gelişimi bakımından tam da bu açıdan farklı bir manzara sergiliyor.

Çocuk edebiyatının temel özelliklerinden ve sorunlarından biri edebiyat metni olarak “yüksek edebiyat”ın parçası olma iddiasının olmaması veya böyle görülmemesi. Yani çocuklar için anlamlı ve iyi metinler genel edebiyat gözlüğünden bakınca “popüler” ve “basit” edebiyat içinde görülebiliyor. Özel olarak gençlik edebiyatı söz konusu olduğunda ise, zaten gençlerin genel klasikleri okuması gerektiği düşüncesi var, bu nedenle de burada kendine özgü bir edebiyat kanonuna daha az yer kalıyor.

Kanona kim hangi perspektifle karar veriyor sorusu önemli. Genel edebiyatta da kanon sorusu tartışmalı ve dönemsel olarak bakış açıları değişiyor. Konu ÇGE’de daha da karmaşıklaşıyor. Çocuk edebiyatında kanon metinler, çocuklara iyi seslenen ve her dönemde çocuk okurda yankı bulan metinler midir? Yoksa çocuğun zihinsel, kültürel gelişimine hizmet eden, bu açıdan özellikle belirgin katkılar yapan metinler midir? Ya da kuşaklar ötesi kalıcılışmış veya dünyaya geniş ölçüde yayılmış metinler mi akla gelmeli öncelikle?

Bazı örnekleri düşünmek gerekirse: Çocuklara sunulduğu hâliyle geleneksel masallar (*Grimm Masalları*, *Binbir Gece Masalları* vd.) veya başlı başına bir fenomen olan Anderson Masalları’nın birçok bakımdan köşe taşı olduğu ortada. Bunları kanon oluşturmak için örnek alacak olursak “yüksek edebiyat” özelliğinden vazgeçmek gerekir mi? Veya bu metinler bugünün çocuğuna gerçekten ne kadar sesleniyor, gelişimlerine katkıda bulunuyor?

Daha yakın zamana geldiğimizde akla ilk gelen ve Türkiye’de de her dönem basılan *Küçük Prens*, *Küçük Kara Balık*, *Küçük Kadınlar*, *Emil ve Dedektifler*, *Şeker Portakalı*, *Momo* gibi çeviri kitaplar için de aynı şeyler geçerli. Söz gelimi J. Verne’in *Aya Yolculuk* kitabını 10 yaş civarı çocuklara okuttuğumuzda buradan aya seyahat için bilimsel mantık yürütmelerini mi umarız, yoksa 150 yıl önce bir bilim kurgu yazarının düşünme kapasitesini anlamalarını mı? Bugünkü uzay yolculuğuyla ilgili bazı bilgileri bilen çocukların

\* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi.

J. Verne’le alay etmesi gayet mümkün. “Ama bu da edebiyat deneyimini zenginleştirir” düşüncesiyle bugünün çocukları Verne okumaya devam etmeli denebilir mi? Belki evet.

Ya da yayınlara veya öğretmen yönlendirmelerine bakılırsa Ömer Seyfettin’in Türk çocuk - gençlik edebiyatında kanon olduğundan kimsenin kuşkusu olmasa gerek. Ama çocukların okuma tercihleriyle ne kadar ilgili, doğrusu ben bilmiyorum.

ÇGE metinleri doğal olarak çabuk eskiyor, her kuşak kendi gerçekliğini yaşıyor ve çocuğa ulaşması istenen metinlerin de o havanın parçası olması beklenir. Eski metinleri tarihsel bir mesafeye okumak, okuma kültürünün ve tarih / zaman kavramının ileri düzeyde gelişmesiyle mümkün, dolayısıyla çocuk edebiyatında klasikleşmiş metinler geçmişin bağlamı içinde değil, çocuğun o günkü dünyasına seslendiği ölçüde çocuk okurda gerçek karşılık bulabilir.

Mesele geniş kabul gören, eleştirmenlerin de iyi ve örnek nitelikte bulunduğu metinlerin seçimi olsa ÇGE’de de liste yapmak zor olmaz. Nitekim böyle listeler de var. Ama buna kanon çalışması demek doğru olmaz. Böyle bir özdeşleştirme de çok sorunlu, hatta tahakkümcü olur. Kanon konusundaki çalışmalarda dikkatli olmalıyız: zaten fazlasıyla yetişkinlerin, özellikle de eğitimcilerin yönlendirmesi altında olan ÇGE’de belli metinleri çocuklara, gençlere okutma ısrarına hizmet etmemeli.

Genel kanaatimi söylersem: ÇGE’de kanon belirlemek ÇGE’nin sınırlarında dolaşmak anlamına geliyor. Dünyada da bu açıdan kuramsal alanda çok sınırlı çalışmalar olduğu biliniyor. Bu yönde çalışmalar yapılacaksa da kanon kavramı bu alana göre özelleştirilerek yapılırsa anlamlı olur. Konuya burada çeşitli açılardan yaklaşmak mümkün. ÇGD’de ille de bir kanon oluşturulacaksa, temel kanon fikrinden de fazla ayrılmadan bu hangi perspektifle yapılabilir? Bunun olası bir cevabı şu olabilir: Çocuğun edebiyat zevkini inşa eden, çocuk okurun okuma kültüründe edebiyatın anlatım olanaklarının tanışıklığına katkıda bulunan metinlerle bir kanon oluşturulabilir.

Bunun fazla iyimser bir bakış olduğunu biliyorum. Özellikle de üzerinde ortaklaşılması zor bir fikir bu. Ayrıca bu perspektif, ÇGE’nin gereksimlerini ne kadar temsil eder? Çocuk dünyasıyla iyi iletişim kuran, çocuğa kendini edebiyatta yeniden bulma zemini sunan metinlerin esas olduğunu düşünüyorum. Ama kanon arayışı bu nitelikteki metinleri geri plana itmemeli.